

Марија Милојевић,¹

Докторанткиња Правног факултета у Нишу,
истраживач сарадник,
Правни факултет у Крагујевцу

UDK: 343.122(497.11)

DOI: 10.5281/zenodo.15005685

Прегледни научни чланак

Примљен: 27. 02. 2025.

Прихваћен: 11. 03. 2025.

ПОЛОЖАЈ ОШТЕЋЕНОГ У ПРАВНОМ СИСТЕМУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ - DE LEGE LATA И DE LEGE FERENDA²

Апстракт: Положај оштећеног у кривичном поступку детерминиран је корпусом права и обавеза садржаним у Законнику о кривичном поступку. Излажући појам оштећеног лица, теоријски и нормативно, аутор рада износи недоумице и дилеме које постоје приликом дефинисања појма оштећеног, са освртом на решење предложено у Нацрту Закона о изменама и допунама Законика о кривичном поступку. У овом раду аутор врши анализу позитивноправних одредби о положају оштећеног као и предложених измена Законика о кривичном поступку које се тичу оштећеног уз напомену остепену остварења међународноправних стандарда у овој области. Аутор у закључку даје своја запажања и смернице о положају оштећеног *de lege ferenda*.

Кључне речи: оштећени у кривичном поступку, жртва кривичног дела, право на обавештавање оштећеног, забрана секундарне виктимизације, право на преводиоца, право на бесплатан и поверљив приступ службама за помоћ и подршку, право на приговор, право на компензацију.

1. Увод

Корпус права оштећеног предвиђен ЗКП-ом одавно је на мети критика бројних аутора. Два су разлога зашто положај оштећеног није задовољавајући - позитивна регулатива није у складу са међународним прописима (отварање поглавља 23 Споразума о стабилизацији и

¹ milojevicm989@gmail.com

² Рад је написан у оквиру програма истраживања Правног факултета Универзитета у Крагујевцу за 2025. год. који се финансира из средстава Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

придруживању - Правосуђе и основна права диктира потребу измена постојећих одредби у погледу положаја оштећеног лица и усаглашавању права наше земље са правом ЕУ у том погледу) и друго, достигнути стандарди у развоју криминологије и виктимологије нису у довољној мери имплементирани у погледу права жртава кривичних дела у наше законодавство. Посебне проблеме у том смислу прави адверзијални тип кривичног поступка који је последњим реформама уведен у наше законодавство као и чињеница да међународни документи своје текстове најчешће адресирају на жртву кривичног дела- термин који наш процесни законик не познаје.

У циљу усаглашавања права Србије са правом ЕУ, усвојен је Акциони план за Поглавље 23, који је касније ревидиран,³ као и Национална стратегија за остваривање права жртава и сведока кривичних дела у Републици Србији за период 2020–2025. године са пратећим акционим планом.⁴ Позитивни помак у погледу побољшања положаја оштећеног настао је успостављањем служби за подршку жртвама на нивоу целе Србије Акционим планом за Поглавље 23. Наша држава се у почетку одлучила за стратегију доношења подзаконских аката, стратегија и акционих планова у оквиру већ постојећег законодавног оквира, уместо за измену или доношење новог закона који би регулисали материју права жртава кривичних дела. Овакав поступак, иако је омогућио одређене минималне помаке у циљу побољшања положаја оштећеног, није имао довољан капацитет нити снагу ауторитета да обухвати све потребне измене. Како се период за који је Национална стратегија донета ближи крају, почео је и рад на изменама и допунама ЗКП-а. У раду аутор даје анализу појма оштећеног према важећим нормама, став теорије о његовом дефинисању, уз осврт на одредбе међународних докумената. Даља разматрања иду у правцу анализирања и упоређивања предложених измена Законика о кривичном поступку са постојећим законским решењем, дајући одговор на питање који предлози и мишљења научне

³ Акциони план за Поглавље 23, финална верзија, септембар 2015. године, доступно на: <https://www.mpravde.gov.rs/files/Akcioni%20plan%20PG%2023%20Treci%20nacrt-%20Konacna%20verzija1%201.pdf>, приступљено 23. април 2024. године, и Ревидирани Акциони план за Поглавље 23 – Правосуђе и основна права, јул 2020. године, <https://www.mpravde.gov.rs/files/Revidirani%20AP23%202207.pdf>, приступ 23. април 2024. године.

⁴ Доступно на: Министарство правде РС : Национална стратегија за остваривање права жртава и сведока кривичних дела у Републици Србији за период 2020-2025. године (19.08.2020), приступ: 06.12.2024; <https://www.mpravde.gov.rs/tekst/30567/nacionalna-strategija-za-ostvarivanje-prava-zrtava-i-svedoka-krivicnih-dela-u-republici-srbiji-za-period-2020-2025-godine-19082020.php>

јавности и који међународни стандарди су уважени и у којој мери, у погледу будућег законског решења о положају оштећеног. На крају, у закључку ће аутор дати своје мишљење о адекватности предложених измена са ставом о томе да ли и које одредбе сматра добрим или лошим решењима, као и са сугестијама у циљу увођења додатних гаранција побољшања положаја оштећеног.

2. Појам оштећеног

Лице оштећено кривичним делом, покретањем кривичног поступка чији је циљ расветљење кривичног догађаја, постаје споредни кривичнопроцесни субјекат у кривичном поступку. Међутим, нису сви аутори сагласни са поделом кривичнопроцесних субјеката на главне и споредне. Зависно од различитих теорија о кривичнопроцесним субјектима, оштећени може бити и само учесник у поступку уколико се сматра да су кривичнопроцесни субјекти само они субјекти између којих се заснива кривичнопроцесни однос (Васиљевић, 1981: 59). Тиме се негира подела на главне и споредне кривичнопроцесне субјекте јер постоје само кривичнопроцесни субјекти и учесници поступка. С друге стране, оштећени је споредни кривичнопроцесни субјекат, уколико се појам кривичнопроцесних субјеката дефинише према функцијама које врше у кривичном поступку те стога постоје главни (кривичнопроцесне странке) и споредни кривичнопроцесни субјекти (Живановић, 1941:138, Бејатовић, 2016: 126). Оштећени је главни кривичнопроцесни субјекат или кривичнопроцесна странка уколико иступа у кривичном поступку као приватни или супсидијарни тужилац. Имајући у виду дефиницију кривичнопроцесног субјекта коју је усвојио Бејатовић, оштећеног можемо дефинисати као „процесно способно физичко или правно лице, коме припадају законом предвиђена права и дужности на основу којих он у кривичном поступку врши одређену функцију у циљу остваривања кривичнопроцесног задатка“ (Бејатовић, 2016:126).

Теоријски проблем у решавању статуса оштећеног настаје са развојем појма жртве кривичног дела као новопризнатог субјекта кривичног поступка. У официјелним кривичним поступцима, где кривично гоњење предузима јавни тужилац у име државе, до сада је постојао биполарни модел кривичног поступка на темељу две супротстављене стране- државе и окривљеног.⁵ Међутим, укључивањем жртве у

⁵ У таквом устројству традиционалног кривичног поступка, оштећени је могао да учествује само као споредни кривичнопроцесни субјекат са неким изузетима- оштећени као приватни тужилац или оштећени као супсидијарни тужилац. Историјски,

кривични поступак, кривичнопроцесни однос постаје „триполарни“ о чему сведоче многи аутори. У теорији се примећује да су „све бројније присталице успоставе тродимензионалног, тространог односа између починитеља, жртве и друштва те се питање може ли се биполарна структура поступка (држава-окривљеник) претворити у трокут трију супротстављених субјеката (држава, окривљеник, жртва) све чешће поставља“ (Тomašević, Paјčić, 2008: 823; Beloof, Douglas, 1999: 290).

Поред теоријског аспекта, за анализу стварног правног положаја оштећеног неопходно је сагледати и његов нормативни аспект. У том погледу, јасну слику правног положаја оштећеног можемо добити из ЗКП-а, основног правног извора за предметну област. Наш законодавац се определио за законску дефиницију појма оштећеног према којој је оштећени лице чије је лично или имовинско право кривичним делом повређено или угрожено.

Међународни документи пак, говоре о жртви кривичног дела. Међународни документ који је међу првима дефинисао појам жртве кривичног дела је Декларација УН основних правних принципа за жртве кривичних дела и злоупотребе моћи из 1985.године.⁶ Њен допринос регулисању правног положаја оштећеног је изузетно значајан, те иако није правно обавезујући документ, многи аутори ову декларацију сматрају еквивалентом *Magna Cartae Libetratum*, али за жртве кривичних дела (Илић, Миљуш, 2016: 222). Према Декларацији, појам „жртва“ подразумева особу која је, самостално или колективно, претрпела штету, укључујући физичке или менталне повреде, емоционалну патњу, економски губитак или значајно нарушавање својих основних права, услед чињења или нечињења које представља кршење неког од кривичних закона Земље чланице, укључујући и оне законе којима се злоупотреба моћи прописује као кривично дело (чл.1 Декларације УН 1985). Појам „жртва“ такође може обухватати и ужу породицу или лица зависна од непосредних жртава, као и особе које су претрпеле штету приликом покушаја да помогну жртви у невољи или да спрече доношење штете трећем лицу (чл. 2 Декларације УН 1985).

оштећени је увек био део кривичног поступка и ретко када му је свако учешће било негирано, осим у инквизиторском типу поступка, док је најактивнију улогу имао у акузаторском типу кривичног поступка (највеће сличности са садашњим поступком који се води за кривична дела која се гоне по приватној тужби).

⁶ Декларација УН основних правних принципа за жртве кривичних дела и злоупотребе моћи, 1985. год.

Директива 2012/29/EU Европског парламента и Савета из 2012. године регулише права жртава кривичних дела у правном простору Европске Уније. Њен пуни назив је “Директива Европског парламента и Савета о установљању минималних стандарда за права, подршку и заштиту жртава кривичних дела”.⁷ Према Директиви, жртва кривичног дела је „физичка особа која је претрпела штету, укључујући телесну, психичку или емоционалну штету или економски губитак који је директно узрокован кривичним делом“ (чл. 2 (а), i) Директиве 2012/29/EU), што представља дефиницију директне жртве кривичног дела, али се под жртвом кривичног дела подразумевају и „чланови породице особе чија је смрт директно узрокована кривичним делом и који су претрпели штету као последицу смрти те особе“ (чл. 2 (а), i) Директиве 2012/29/EU) - индиректне жртве. Република Хрватска је готово преписала овакво појмовно одређење жртве кривичног дела из Директиве 2012/29/EU. По Закону о казненом поступку Хрватске „жртва казног дјела је физичка особа која је претрпјела физичке и душевне посљедице, имовинску штету или битну повреду темељних права и слобода који су изравна посљедица казног дјела. Жртвом казног дјела сматрају се и брачни и изванбрачни друг, животни партнер или неформални животни партнер, те потомак, а ако њих нема, предак, брат и сестра оне особе чија је смрт изравно проузрочена казним дјелом те особа коју је она на темељу закона била дужна уздржавати“.⁸

Међутим, нису сви аутори мишљења да појам жртве треба увести у национално законодавство нити да је то правно могуће. Одређени аутори сматрају да у савременом праву положај жртве кривичног дела зависи од типа кривичног поступка, да ли је он адверзијалног карактера какав је наш након спроведених реформи, или не. По њима, „уређење адверзијалног система кривичног правосуђа, односно његова двојна структура, представља једну од највећих препрека за учешће жртве у кривичном поступку те се само радикалном реформом постојеће структуре може доћи до значајнијег учешћа треће стране“ (Doak, 2005: 297). У складу са схватањем да је адверзијални поступак „снажан судар доказа презентованих од стране странака у поступку (тужиоца и оптуженог)

⁷ Директива 2012/29/EU Европског парламента и Савета о установљању минималних стандарда за права, подршку и заштиту жртава кривичних дела, 2012, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SR/TXT/?uri=CELEX%3A32012L0029>, приступљено: 25.02.2025. године.

⁸ Чл. 202, тач. 11 Законика о казненом поступку Републике Хрватске, 2008. године, <https://www.zakon.hr/z/174/Zakon-o-kaznenom-postupku>, приступљено: 04.12.2024. године.

у строго структурисаном форензичком окружењу“ (Landsman, 1988: 2), нема места неком значајнијем учешћу жртве јер би то довело до „целе серије даљих проблема који би могли да се појаве у току суђења а који имају минималан значај у односу на утврђивање кривице“ (Doak, 2005: 297).

Постоје мишљења да је непотребно увести појам жртве у српски процесни законик из више разлога: 1) раскида се са нашом правном традицијом у којој фигурира само појам оштећеног, 2) тешкоће при прецизном нормативном разграничењу статуса жртве и статуса оштећеног, 3) ако се остане при термину оштећени, у његовој нормативној разради могу се задовољити сви стандарди Директиве без потребе за увођењем појма жртве јер такво решење и није наметнуто као једино обавезно, и 4) термин оштећени у духу је српског језика ако посматрамо појам само са језичке стране (Бејатовић, 2020: 19). Осим тога, увођењем појма жртве у кривично процесно законодавство само непотребно се смањују нивои заштите одређених категорија лица а из разлога јер је појам жртве знатно ужи од појма оштећеног (Шкулић, 2016: 42).

3. Анализа измена предвиђених Нацртом закона о изменама и допунама Законика о кривичном поступку Републике Србије

Већ дуже време постоји потреба за изменом важећег Законика о кривичном поступку из 2011.године, посебно у погледу одредби које се тичу оштећеног лица.⁹ Положај оштећеног у Нацрту закона о изменама и допунама Законика о кривичном поступку Републике Србије представља важан аспект реформе, с обзиром на значај заштите права жртава кривичних дела и побољшање њиховог положаја у кривичном поступку. Кључне измене и допуне у односу на положај оштећеног су следеће:

Јасније дефинисање појма оштећеног и уведен шири обим права: Нацрт проширује корпус права оштећеног, укључујући право на превођење и бесплатну правну помоћ, а нека права прецизније регулише. Такође, дошло је и до прецизирања појма оштећеног у кривичном поступку.

Право на обавештавање оштећеног: Ово право издвојили смо у посебно поглавље с обзиром на значајан обим реформисаности у односу на остала права.

⁹ О томе су говорили аутори Ђурђић и Илић Г., критикујући право на приговор оштећеног, док су Бејатовић и Илић И. истраживали усклађеност одредби о оштећеном са међународним стандардима.

Заштита од секундарне виктимизације: Врло важан аспект измена односи се на заштиту оштећених од поновљене виктимизације у току поступка, која сада обухвата један шири корпус права оштећеног. Напредак је постигнут увођењем овог најбитнијег поступата виктимологије у текст Законика о кривичном поступку у виду једног општег начела које се односи на све оштећене а не само на поједине (жртве насиља у породици, малолетнике).

3.1. Јасније дефинисање појма оштећеног цуведен шири обим права

Према ЗКП-у, “оштећеније лице чије је лично или имовинско право кривичним делом повређено или угрожено”.¹⁰ Према Нацрту закона о изменама и допунама, оштећени се дефинише на мало другачији начин- „оштећени” је лице чије је лично или имовинско право кривичним делом повређено или угрожено, као и брачни друг лица чија смрт је последица кривичног дела, лице са којим је живео у ванбрачној или каквој другој трајној заједници живота, деца, родитељи, усвојеник, усвојилац, брат, сестра и законски заступник тог лица.¹¹ Оваквим решењем фактички се законодавац приклања дефиницији оштећеног лица предложеној Директивом 2012/29/ЕУ, с тим што не раскида са нашом правном традицијом уводећи нови појам жртве кривичног дела, већ остаје језички и концепцијски при појму оштећеног лица.¹²

Као споредни кривичнопроцесни субјекат, оштећени има право да: поднесе предлог и доказе за остваривање имовинскоправног захтева и да предложи привремене мере за његово обезбеђење; укаже на чињенице и да предложи доказе који су од важности за предмет доказивања; ангажује пуномоћника из реда адвоката; разматра списе и разгледа предмете који служе као доказ; буде обавештен о одбацивању кривичне пријаве или о одустанку јавног тужиоца од кривичног гоњења; поднесе приговор против одлуке јавног тужиоца да не предузме или да одустане од кривичног гоњења; буде поучен о могућности да преузме кривично

¹⁰ „Значење израза”-Чл. 2, ст.1, тач.11 Законика о кривичном поступку (Сл. гласник РС бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС).

¹¹ Чл. 1 Нацрта закона о изменама и допунама Законика о кривичном поступку, <https://www.mpravde.gov.rs/sekcija/53/radne-verzije-propisa.php>, приступљено: дана 25.02.2025. године

¹² Није прихваћена дефиниција дата Декларацијом УН основних правних принципа за жртве кривичних дела и злоупотребе моћи, према којој су жртве кривичног дела и „особе које су претрпеле штету приликом покушаја да помогну жртви у невољи или да спрече наношење штете трећем лицу“.

гоњење и заступа оптужбу; присуствује припремном рочишту; присуствује главном претресу и учествује у извођењу доказа; поднесе жалбу против одлуке о трошковима кривичног поступка и досуђеном имовинскоправном захтеву; буде обавештен о исходу поступка и да му се достави правноснажна пресуда као и предузима друге радње када је то одређено овим закоником.¹³ Према Нацрту измена и допуна Законика о кривичном поступку Републике Србије, корпус права оштећеног знатно је проширен. Поред већ постојећих, додата су следећа права: 1) право на преводиоца, односно тумача у складу са одредбама овог законика; 2) на бесплатан и поверљив приступ службама за помоћ и подршку; 3) да буде обавештен о врсти и начину остваривања медицинске, психолошке и друге стручне помоћи, подршке и заштите у складу са законом; 4) да на лични захтев има пратњу лица од поверења при предузимању радњи у којима учествује, осим уколико се тиме не би штетило интересима поступка; 5) да буде обавештен о фази поступка, предузетим радњама и мерама поводом кривичне пријаве коју је поднео, односно предлога за кривично гоњење, осим ако се тиме не би штетило интересима поступка; 6) да без одлагања, на лични захтев, буде обавештен о укидању притвора или бекству окривљеног из притвора, као и мерама које су предузете ради његове заштите, уколико је то потребно; 7) да буде испитан као сведок без непотребног одлагања, минималан број пута и само уколико је то неопходно за вођење поступка; 8) на бесплатну правну помоћ у складу са законом.¹⁴

Право на преводиоца, односно тумача еквивалентно је праву на усмено и писано превођење које је регулисано чл. 7 Директиве 2012/29/ЕУ којим је предвиђено да државе чланице осигуравају да се жртвама које не разумеју или не говоре језик предметног кривичног поступка на захтев осигура бесплатно усмено превођење као и бесплатно превођење информација битних за остваривање њихових права у казненом поступку на језик који разумеју, у мери у којој се такве информације чине доступним жртвама. Према важећем ЗКП-у, право на превођење (на употребу свог језика и писма у поступку) предвиђено је за „странке, сведоке и друга лица која учествују у поступку“ гдесе тумачењем изводио закључак да је интенција законодавца била да овом одредбом обухвати и оштећено лице. Међутим, будући да је наведено право изузетно значајно за оштећеног јер се без његовог остваривања доводи у питање

¹³ Чл. 50 ст.1 ЗКП-а.

¹⁴ Чл. 23 Нацрта закона о изменама и допунама Законика о кривичном поступку, <https://www.mpravde.gov.rs/sekcija/53/radne-verzije-propisa.php>, приступљено: дана 25.02.2025. године.

право на приступ суду уопште а и предуслов је остваривања права на обавештавање оштећеног, било је потребно да се право на превођење оштећеног регулише у засебној одредби. У Нацрту је ово право и додатно прецизирано на тај начин што је, након чл. 11 који регулише језик и писмо у поступку, додат и чл 11а којим су нормиране процесне радње превођења и тумачења. Према одредби чл. 11а, ст. 1, „странке, оштећени, сведоци и друга лица која учествују у поступку имају право да у току поступка употребљавају језик и писмо које разумеју, укључујући и лица која су глува, нема или слепа“. Такође, предвиђено је да ће се оштећеном, као конкретизација права на употребу свог језика и писма у поступку, уколико не разуме језик поступка, омогућити подношење кривичне пријаве на језику који разуме, ана његов захтев, и писана потврда о поднетој кривичној пријави ће се превести на језик који разуме.

Право на бесплатну правну помоћ у складу са законом предвиђено је Нацртом. С тим у вези треба консултовати Закон о бесплатној правној помоћи из 2018. године. Закон предвиђа пружање бесплатне правне помоћи држављанину Републике Србије, лицу без држављанства, страном држављанину са сталним настањем у Републици Србији и другом лицу које има право на бесплатну правну помоћ према другом закону или потврђеном међународном уговору, ако испуњава услове да буде корисник права на новчану социјалну или корисник права на дечији додатак те и ако не испуњава услове да буде корисник права на новчану социјалну помоћ или на дечији додатак, али би због плаћања правне помоћи из сопствених прихода у конкретној правној ствари испунило услове да постане корисник права на новчану социјалну помоћ или на дечији додатак. Бесплатна правна помоћ ће се пружити и: детету о чијем се праву, обавези или интересу заснованом на закону одлучује у поступку пред судом, другим државним органом односно органом јавне власти; лицу које остварује правну заштиту од насиља у породици; лицу које остварује правну заштиту од тортуре, нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања или трговине људима лицу које тражи азил у Републици Србији; избеглици, лицу под супсидијарном заштитом или интерно расељеном лицу; особи са инвалидитетом; детету које је заштићено услугом смештаја у систему социјалне заштите; деци и младима којима је престала услуга социјалног смештаја до навршене 26 године живота; одраслим и старим лицима која су без сопственог пристанка смештена у установу социјалне заштите.¹⁵

¹⁵ Чл. 4 ст. 3 Закона о бесплатној правној помоћи, “Сл. гласник РС”, бр. 87/2018.

3.2. Право на обавештавање оштећеног

Право на обавештавање оштећеног према важећем Законику обухвата: 1) право оштећеног да буде обавештен о одбацивању кривичне пријаве или о одустанку јавног тужиоца од кривичног гоњења и 2) да буде обавештен о исходу поступка. Према новом законском решењу, проширује се право на обавештавање оштећеног лица тако што ће садржати и право оштећеног: 1) да буде обавештен о фази поступка, предузетим радњама и мерама поводом кривичне пријаве коју је поднео, односно предлога за кривично гоњење, осим ако се тиме не би штетило интересима поступка, и 2) да без одлагања, на лични захтев, буде обавештен о укидању притвора или бекству окривљеног из притвора, као и мерама које су предузете ради његове заштите, уколико је то потребно. У сврху информисања оштећеног, у Нацрту је прописано да ће, на захтев оштећеног који је поднео кривичну пријаву, надлежни јавни тужилац издати потврду о подношењу кривичне пријаве која садржи податке о кривичном делу. Ова одредба је у складу са чл.5 ст.1 Директиве 2012/29/ЕУ којим је предвиђено да државе чланице осигуравају да жртве добију писану потврду своје формалне пријаве коју су поднеле надлежном телу државе чланице, наводећи основне елементе предметног кривичног дела. Значај овакве одредбе огледа се у томе да је оштећени углавном правно неука странка, те је потребно упознати га са квалификацијом и елементима кривичног дела које је пријавио, тачније под коју квалификацију се може сврстати криминални догађај који се одиграо.

Према Нацрту, оштећени ће имати право да буде обавештен о врсти и начину остваривања медицинске, психолошке и друге стручне помоћи, подршке и заштите у складу са законом, али ово право ћемо најпре сврстати у корпус права на помоћ и подршку оштећеном (жртви) кривичног дела, јер представља *conditio sine qua non* остварења права на помоћ и подршку, пре него је саставни део права на обавештавање оштећеног јер се исто односи на сам ток и исход кривичног поступка. Право на обавештавање је и право оштећеног изузетно важно за заштиту оштећених лица од секундарне виктимизације¹⁶, али о њему нећемо поновно излагати у оквиру дела рада чији је предмет секундарна виктимизација.

¹⁶ Према Препоруци Комитета министара Савета Европе бр. Р (85) 11 о положају жртава у оквиру кривичног права и поступка из 1985. године, полиција мора жртви да пружи потпуне информације како о завршетку полицијске истраге, тако и у погледу могућности компензације за почињено кривично дело, добијања помоћи, давања практичних и правних савета; <https://rm.coe.int/16804dcae>, приступ: 21.05.2024.године.

Такође, сагласно одредбама Директиве 2012/29/ЕУ, неки аутори су се залагали за усвајање посебног упутства или обрасца који ће регулисати права оштећених/жртава кривичних дела и начин њиховог остваривања (Стевановић, 2019: 156-169), што је, може се рећи, и усвојено, јер се предвиђа, будућом одредбом чл. 50 ст.3 ЗКП-а, да је орган поступка дужан да упозна оштећеног са његовим правима и у писаној форми.

Иако је право на обавештавање оштећеног лица проширено, и даље не обухвата обавештавање оштећеног и његовог пуномоћника о рочишту на коме се одлучује о споразуму о признању кривичног дела. Да подсетимо на одредбу у ранијем законском решењу према којој је било предвиђено да ће „суд образложеним решењем усвојити споразум о признању кривице и донети одлуку која одговара садржини споразума, само у случају ако, између осталог, утврди да споразумом о признавању кривице нису повређена права оштећеног или да он није противан разлозима правичности“.¹⁷

Право на обавештавање је део ширег права на информације и потпору у Директиви 2012/29/ЕУ, а обухвата шири корпус права него што је то Нацртом предложено (нпр. право на доступност поступака за подношење пријава у случају у којем њихова права не поштује надлежно тело које делује у оквиру кривичног поступка; право на добијање контактних података за комуникацију о њиховом предмету, информисање о доступним службама за поправљање штете, информисање како и под којим условима се могу надокнадити трошкови настали као последица њиховог учешћа у кривичном поступку).¹⁸

3.3. Измене које се односе на спречавање секундарне виктимизације оштећеног

У теоријском смислу, секундарна виктимизација подразумева поштравање примарне виктимизације (Schneider, 1975: 32). За потребе овог рада, аутор се бави само секундарном виктимизацијом у току кривичног поступка за коју аутори везују појам индиректне секундарне виктимизације. Тако схваћена, индиректна секундарна виктимизација представља неадекватну комуникацију између жртве и правосудног система, проблеме у остваривању права на компензацију од државе и потешкоће у процесу добијања накнаде штете од починиоца (Николић-Ристановић, 2003: 4). У права оштећеног која се односе

¹⁷ Чл. 282б ст.8 тач. 5 Законика о кривичном поступку, “Сл. лист СР”, бр. 70/2001, 68/2002 и “Сл. гласник РС”, бр. 58/2004.

¹⁸ Чл. 4, (h), (i), (j), (k) Директиве 2012/29/ЕУ, 2012. године.

на спречавање накнадне виктимизације спадају: право да жртва буде препозната и призната као таква, без обзира на то да ли је извршилац познат, ухапшен, оптужен или осуђен; право на поштовање и уважавање у сваком контакту са властима и другим институцијама; право на информације и друге облике помоћи и подршке, као и на ефикасан систем упућивања на службе подршке; право на индивидуалну процену потреба жртве за подршком и заштитом; право на заштиту од ревиктимизације, секундарне виктимизације, као и заштиту приватности током поступка (Николић-Ристановић, 2020: 318).

Најзначајније право предложено у Нацрту у циљу спречавања или бар умањења ефеката секундарне виктимизације је право оштећеног да буде испитан као сведок без непотребног одлагања, минималан број пута и само уколико је то неопходно за вођење поступка. Оваква одредба већ постоји када је реч о оштећеним лицима којима је потребна додатна заштита због њихових посебних карактеристика нпр. законом је предвиђено да се број саслушања малолетног оштећеног лица сведе на најмању могућу меру- малолетно оштећено лице ће се саслушати највише два пута, а изузетно и више пута ако је то неопходно ради остварења сврхе кривичног поступка при чему ће судија посебно водити рачуна о заштити личности и развоју малолетног лица.¹⁹ Одавно су постојали апели стручне и научне јавности да се овакво решење прошири на сва оштећена лица која као сведоци учествују у кривичном поступку.

Научна јавност је постојећем законском решењу замерала и чињеницу да постоји општа забрана постављања сугестивних питања али да приликом унакрсног испитивања могућност постављања таквих питања није изричито забрањена, што представља велики пропуст у законодавству, који би требало да буде исправљен у наредним изменама процесног законодавства (Стевановић, Вујић, 2020:98). Овакво правило предвиђено је у Нацрту на следећи начин: „приликом унакрсног испитивања посебно осетљивог сведока или сведока који је малолетно лице на главном претресу забрањено је постављање питања која представљају навођење на одговор или се заснивају на претпоставци да је сведок изјавио нешто што није изјавио“.²⁰

¹⁹ Чл. 152 ст.2 Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, «Сл. гласник РС», бр. 85/2005.

²⁰ Чл. 50 Нацрта закона о изменама и допунама Законика о кривичном поступку, <https://www.mpravde.gov.rs/sekcija/53/radne-verzije-propisa.php>, приступљено дана: 25.02.2025. године.

Уведена су нова права оштећеног на темељу међународних стандарда у области виктимологије- права на бесплатан и поверљив приступ службама за помоћ и подршку; право на обавештење о врсти и начину остваривања медицинске, психолошке и друге стручне помоћи, подршке и заштите и право оштећеног на пратњу лица од поверења. Предуслов за остваривање ових права је, како смо навели, створен Акционим планом за Поглавље 23 којим је предвиђено успостављање служби за подршку жртвама до 2018. године на нивоу целе Србије; данас у свих 25 виших судова данас постоје и функционишу ове службе. Служба обавља послове пружања подршке и помоћи сведоцима и оштећенима кроз давања објашњења њихових улога у кривичном поступку, начина на који се постављају питања пред судом, правне терминологије, наплате трошкова њиховог доласка, а да службеници подршке у Служби присуствују и суђењима уколико сведоци и оштећени то желе.²¹

У Нацрту међутим није прецизирано право оштећеног на састављање индивидуалног плана за заштиту и помоћ жртви који сачињава група за координацију и сарадњу, а који је иначе предвиђен за жртве посебног кривичног дела насиља у породици Законом о спречавању насиља у породици.²² Директивом 2012/29/ЕУ предвиђена је примена посебних мера заштите за жртве којима су у току поступка на основу индивидуалне процене исте одређене, тако да је *ratio* ових одредби увек био да се посебне мере заштите односе на све, а не само на поједине оштећене.

Избегавање непотребног испитивања које се односи на жртвин приватни живот а није повезано са кривичним делом, које је једно од важних посебних мера заштите, није предвиђено у Нацрту иако је садржано у члану 23, став 3, тачка ц) Директиве 2012/29/ЕУ. У пракси, судије и тужиоци посебно изражавају незадовољство оваквим законским решењем јер многи браниоци, како би одбранили свог клијента- окривљеног, настоје да баце љагу на приватни живот жртве, настојећи да докажу да је жртвино понашање „изазвало“ учиниоца на извршење кривичног дела те да је жртва то „заслужила“, што је апсолутно неприхватљиво из етичких али и других разлога.²³

²¹ Види: Сајт Вишег суда у Нишу, доступно на: <https://ni.vi.sud.rs/tekst/353/sluzba-za-pomoc-i-podrsku-svedocima-i-ostecenima.php>, приступљено: 23.04.2024. године.

²² Чл. 31 ст.1 Закона о спречавању насиља у породици, «Сл. гласник РС», бр. 94/2016 и 10/2023 др.закон.

²³ У актуелном суђењу против учитеља глуме Мирослава Алексића објављена су непримерена питања браниоца окривљеног жртвама кривичних дела која су наишла на осуду јавности и на покретање бројних кампања против осуде жртава кривичних дела. Videti: Radio Sarajevo (2023). Sudenje Miki Aleksiću: Objavljena uznemirujuća pitanja

4. Закључак

Нацрт Закона о изменама и допунама Законика о кривичном поступку несумњиво уводи многе позитивне новине. Јасније дефинисање појма оштећеног лица које је фактички изједначено са појмом жртве из међународних докумената иако језички посматрано, појам жртве није прихваћен. Корпус права оштећеног лица је повећан, додавањем права која су у складу са међународним документима, а нова права имају за циљ омогућавање активнијег и ефикаснијег учешћа оштећеног у кривичном поступку као и спречавање секундарне виктимизације.

Међутим, на одређеним пољима положај оштећеног није промењен иако су законска решења о појединим питањима била гласно критикована. Тако, право на приговор оштећеног остало је суштински исто иако је дошло до неких козметичких промена у виду прецизирања одлуке којом јавни тужилац одлучује по приговору - то је решење и продужења рока у коме је непосредно више јавно тужилаштво дужно да по приговору одлучи. Право на приговор трпи озбиљне критике науке јер се о приговору одлучује у оквиру истог органа - јавног тужилаштва. Ништа се није променило на пољу регулисања супсидијарне тужбе нити у погледу остваривања имовинскоправног захтева у оквиру кривичног поступка.²⁴ Још увек није предвиђено да оштећени игра било какву улогу у процесу закључења споразума о признању кривичног дела између тужилаштва и окривљеног, нити састављање индивидуалног плана за помоћ и заштиту жртве, а право на бесплатну правну помоћ захтева измену посебног закона који постоји у овој области. Такође, избегавање непотребног испитивања које се односи на жртвин приватни живот сматрамо једном од кључних гаранција у циљу заштите оштећеног а истој није било места у новом Нацрту закона.

Поздрављамо позитивни искорак законодавца ка побољшању положаја оштећеног у кривичном поступку. Међутим, сматрамо да је неопходно да законодавац, на пољу побољшања положаја оштећеног, још

која су адвокати постављали жртви силовања, 20.9.2023; <https://radiosarajevo.ba/vijesti/regija/sudjenje-miki-aleksicu-objavljena-uznemirujuca-pitanja-koja-su-advokati-postavljali-zrtvi-silovanja/513561>, приступљено 26.02.2025. године.

²⁴ У пракси, у великом броју случајева, судије ће оштећеног за остваривање имовинскоправног захтева упутити на парницу. Одредба Истанбулске конвенције да се, уколико накнада није могућа из осталих извора, жртви додељује одговарајућа државна накнада, на коју је држава Србија ставила резерву, остаје далека и чини се готово илузорна могућност. Видети: Конвенција Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици, Истанбул 11.5. 2011, <https://rm.coe.int/1680462540>.

вредно ради. Такође, од пресудног значаја је како ће се ове одредбе, ако буду усвојене, примењивати у пракси, што нам остаје да пратимо у будућности.

Литература

Beloof, Douglas E. (1999). Third Model of Criminal Process: The Victim Participation Model, in *Utah Law Review* (1999), p. 290;

Doak, J.,(2005). Victims' Rights in Criminal Trials: Prospects for Participation, in *Journal of Law and Society* 32(2), pp. 294–316;

Landsman, S., (1988), *Readings on Adversarial justice: The American Approach to Adjudication*, West Publishing Company, 1988.

Schneider, H. J. (1975) *Victimologie*, Tubingen: Mohr, 1975;

Tomašević G., Pajčić, M. (2008). Subjekti u kaznenom postupku: pravni položaj žrtve i oštećenika u novom hrvatskom kaznenom postupku, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu* (Zagreb), vol. 15, broj 2/2008, str. 817-857, str. 823;

Бејатовић, С. (2016). Кривично процесно право: према Законику о кривичном поступку из 2011.године, Службени гласник,Београд, стр.126;

Бејатовић, С. (2020). Жртва кривичног дела и кривичноправни инструменти заштите (међународни правни стандарди, регионална кривична законодавства, примена и мере унапређења заштите), у *Жртва кривичног дела и кривичноправни инструменти заштите* (међународни правни стандарди, регионална кривична законодавства, примена и мере унапређења заштите), ур. С. Бејатовић, Мисија ОЕБС-а у Србији, Београд, стр. 13-41;

Васиљевић, Т. (1981). Систем кривичног процесног права СФРЈ, Савремена администрација, Београд;

Живановић, Т., (1941), Основни проблеми грађанског и кривичног процесног права (поступка) 2, Београд, Српска краљевска академија, 1941, стр. 138;

Илић, И. Б., Миљуш, И. (2016). Примена међународних стандарда о положају оштећеног у кривичном поступку. У *“Усклађивање права Србије са правом ЕУ”*: зборник радова, Вол. 1–3, стр. 221-238, Правни факултет Универзитета у Нишу, приступљено: 25.02.2025.године, http://www.prafak.ni.ac.rs/files/centar_pub/pf-zbornik-projekat-2016.pdf,

Николић-Ристановић, В., (2003). Подршка жртвама и спречавање секундарне виктимизације: савремена законска решења и пракса, Темида, Заштита жртва и сведока;

Николић-Ристановић, В. (2020). Обука стручњака који долазе у контакт са жртвама и њен значај за превенцију накнадне виктимизације, у: *Жртва кривичног дела и кривичноправни инструменти заштите* (међународни правни стандарди, регионална кривична законодавства, примена и мере унапређења заштите), ОЕБС Мисија у Србији, Београд, 2020.

Стевановић, И. (2019). Жртва кривичног дела и кривичноправни инструменти заштите (неопходни кораци за унапређење система), LIX Саветовање Српског удружења за кривичноправну теорију и праксу, Београд, стр.156-169;

Стевановић, И., Вујић, Н. (2020). Малолетно лице и друге посебно осетљиве категорије жртва кривичних дела (међународни правни стандарди и кривично процесно законодавство Србије), у: *Жртва кривичног дела и кривичноправни инструменти заштите* (међународни правни стандарди, регионална кривична законодавства, примена и мере унапређења заштите), ур. С. Бејатовић, ОЕБС Мисија у Србији, Београд, стр. 95-110;

Шкулић, М. (2016). Положај жртве кривичног дела/оштећеног у кривичноправном систему Србије уопште и у односу на директиву ЕУ 2012/29, у: *Казнена реакција у Србији VI део*, Правни факултет, Универзитет У Београду, стр. 40–80.

Правни акти

Декларација основних правних принципа за жртве кривичних дела и злоупотребе моћи, Генерална скупштина одлука 40/34, 29. новембра 1985, приступ: 25.02.2025.године; https://cref.eakademija.com/drugi-relevantni-mi-i-ac/133-deklaracija-zrtve-krivicnih-dela/908-deklaracija-zrtve-kr-dela?utm_source=chatgpt.com

Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA, приступљено: 25.02.2025.године, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SR/TXT/?uri=CELEX%3A32012L0029>

Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, "Сл. гласник РС", бр. 85/2005;

Закон о спречавању насиља у породици, “Сл. гласник РС”, бр. 94/2016 и 10/2023 др.закон;

Законик о казном поступку Републике Хрватске, 2008.године, <https://www.zakon.hr/z/174/Zakon-o-kaznenom-postupku>, приступљено: 04.12.2024.године;

Законик о кривичном поступку РС, “Сл. гласник РС”, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 - одлука УС и 62/2021 - одлука УС;

Конвенција Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици, Истанбул 11.5. 2011, <https://rm.coe.int/1680462540>, приступ 22.05.2024.године;

Нацрт закона о изменама и допунама Законика о кривичном поступку <https://www.mpravde.gov.rs/sekcija/53/radne-verzije-propisa.php>, приступ 22.02.2025.

Интернет извори

Министарство правде РС (2020). Национална стратегија за остваривање права жртава и сведока кривичних дела у Републици Србији за период 2020-2025. године (19.08.2020), приступ 6.12.2024; <https://www.mpravde.gov.rs/tekst/30567/nacionalna-strategija-za-ostvarivanje-prava-zrtava-i-svedoka-krivicnih-dela-u-republici-srbiji-za-period-2020-2025-godine-19082020.php>

Radio Sarajevo (2023). Суђење Мики Алексићу: Објављена узнемирујућа питања која су адвокати постављали жртви силовања, 20.9.2023; <https://radiosarajevo.ba/vijesti/regija/sudenje-miki-aleksicu-objavljena-uznemirujuca-pitanja-koja-su-advokati-postavljali-zrtvi-silovanja/513561>, приступ 26.2.2025

Marija Milojević, LL.M.,

PhD student, Faculty of Law, University of Niš,

Junior Pesearcher, Faculty of Law, University of Kragujevac

**THE POSITION OF THE INJURED PARTY IN THE LEGAL SYSTEM OF THE
REPUBLIC OF SERBIA: DE LEGE LATA AND DE LEGE FERENDA**

Summary

The position of the injured party in criminal proceedings is determined by the corpus of rights and obligations contained in the Criminal Procedure Code (hereinafter: the CPC). In this paper, the author presents the concept of the injured party, theoretically and normatively, and discusses the existing doubts and dilemmas in defining the concept of the injured party, with reference to the legal solution proposed in the Draft Act on Amendments and Supplements to the Criminal Procedure Code. The author analyzes the positive law provisions as well as the proposed amendments to the Criminal Procedure Code on the position of the injured party, with specific reference to the scope of implementation of international legal standards in this area. In the conclusion, the author provides observations and guidelines on the position of the injured party de lege ferenda.

Keywords: *injured party in criminal proceedings, victim of crime, right to information of the injured party, prohibition of secondary victimization, right to an interpreter, right to free and confidential access to assistance and support services, right to object, right to compensation.*